

■ Без тэрміну даўнасці

Самалёт не вярнуўся
на базу...

Лётчыкі, якія выжылі падчас крушэння ў самым пачатку вайны, знайшлі адзін аднаго праз многія гады

29 чэрвеня 1941 года зьяно бамбардзіроўшчыкаў 221-га палка 48-й дывізіі дальняй авіяцыі вылецела на баявое заданне — нанесці ўдар па нямецкіх войсках у раёнах Маладзечна і Ашмян. Па дарогах рухалася варожа тэхніка. Якраз з гэтага напрамку 28 чэрвеня 1941 года пасля абеда танкі групы «Гот» увайшлі ў Мінск.

Нечакана з'явіўшыся над аб'ектамі, савецкая авіяцыя «адбамбілася» і ўзяла курс на свой аэрадром. За Радашковічамі адзін з самалётаў абстрэлі варажыя зеніткі, потым атакавалі два нямецкія знішчальнікі — экіпаж пацярпеў крушэнне. У двухматорным дальнім бамбардзіроўшчыку ДБ-3Ф (пазнейшая назва Іл-4) знаходзіліся чатыры чалавекі: камандзір Уладзімір Сашыхін, штурман Апанас Дворнік, стралок-радывст Сяргей Зуеў і паветраны стралок Дзмітрый Янаў.

БОЙ У ПАВЕТРЫ

Гісторыю пра збіты ў першыя дні вайны самалёт расказала мне былая партызанка, жонка камісара брыгады «Штурмавая» Марыя Фёдарова. За паветраным боем яна назірала ў сваёй вёсцы Раўкуцьевічы, што на Міншчыне. Па ўспамінах жанчыны, людзі баяліся, што бамбардзіроўшчык упадзе на вёску (страхі тады былі саламяныя), але ён пералаяецца Раўкуцьевічы і ўпаў каля вёсак Камянец і Латыгаўка.

Перад тым як пацярпець крушэнне, нашы лётчыкі вялі бой, пакуль былі боепрыпасы. Камандзір экіпажа Уладзімір Сашыхін пазней успамінаў: «...падлятаючы да Мінска, я заўважыў доўгую калону. Гэта былі машыны з салдатамі, бензавозы, гарматы... Даў каманду граміць калону. Знізіліся да 10—15 метраў. Агнём кулямётаў і раптоўнасцю атакі калона была разгромлена. Наша зьяно трапіла ў зону зенітнага агню. Левы матор стаў даваць перабоі, узнік пажар. Два нашы самалёты паляцелі. На нас напалі нямецкія знішчальнікі. Я атрымаў раненне ў нагу і галаву. Штурман забіты. Калі я выскачыў з ахопленай польем кабіны, то ніжэй сябе ўбачыў яшчэ адзін купал парашута. Хто гэта быў, я не ведаў...» Лёс надоўга развёў дваіх лётчыкаў, якія выратаваліся ў той дзень.

— Два парашуцісты спусціліся з гэтага самалёта, — успамінае былы настаўнік з вёскі Камянец Пётр Булда, які ўсё бачыў на свае вочы. — Адзін быў паранены, а другі, напэўна, не, бо прыйшоў у вёску Камянец, пераапраўнаўся ў адной жанчыны і пайшоў далей. Параненага лётчыка, які спусціўся каля вёскі Латыгаўка, забраў да сябе мясцовы жыхар Кандрат Ангелевіч. Даглядалі яго разам з дачкой Марыяй. Немцы лётчыкаў не шукалі. Яны стралялі ў парашуцістаў і, відаць, лічылі, што забілі іх.

СВЕДЧАЦЬ АРХІВЫ

У архівах 221-га авіяпалка захаваліся дакументы таго часу, у якіх гаворыцца пра збіты самалёт і членаў экіпажа. Розны лёс пасля таго бою напаткаў кожнага з іх. Штурман эскадрыллы старшы палітрук Апанас Ціханавіч Дворнік згарэў разам з самалётам. Пра стралок-радывстаў маладзых сяржантаў Сяргея Сцяпанавіча Зуева і Дзмітрыя Мітрафанавіча Янава сказана: вылецелі 29 чэрвеня на бомбавіцкіх у раёне Ашмян — Вільня і зніклі без вестак.

Інфармацыю пра экіпаж далажыў старшы лейтэнант Уладзімір Сашыхін, які застаўся жывы і дабраўся ў свой полк. Але ж ён мог пацвердзіць толькі тое, што бачыў сам — гібель Дворніка. Пра лёс Зуева і Янава камандзір не ведаў. Лічылася, што яны зніклі без вестак. Пра падзвіг лётчыкаў ужо ў жніўні 1941 года напісала ваенная газета ў Арле.

ШЛЯХ ДА СВАІХ

Уладзімір Сашыхін, якому ў той ракавы чэрвеньскі дзень пашчасціла жывым і здаровым спусціцца на парашуце на поле, адразу натрапіў на мясцовых жыхароў. Даведаўшыся, што на гэтай тэрыторыі былі немцы, ён пайшоў у напрамку вёскі Камянец. Пакуль ішоў, здагадаўся, што трэба пераапраўнацца, каб не трапіцца немцам на вочы. У Камянцы знайшлася жыхарка, якая пагадзілася дапамагчы афіцэру. Гэтай жанчынай была сяброўка Яўгеніі Буглак, якая жыве ў той жа вёсцы.

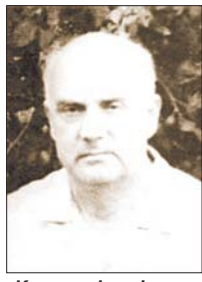
Вядома, што Уладзімір Сашыхін дайшоў да Лагойска, які пасля цяжкіх абарончых баёў быў пакінуты нашымі войскамі 1 ліпеня. За горадам сустрэў чырвонаармейцаў. Тыя і накіравалі яго далей. Дамой прыйшоў з барадой і настолькі худы, што нават жонка не адразу пазнала. Неўзабаве вярнуўся ў свой полк: там іх экіпаж лічыўся зніклым без вестак. Амаль праз год, 23 чэрвеня 1942-га, Сашыхін зноў быў збіты, трапіў у палон і знаходзіўся там да канца вайны. Усе гэтыя гады ён быў упэўнены, што жывым застаўся Сяргей Зуеў. Як аказалася, Сяргей Зуеў і Апанас Дворнік загінулі разам з самалётам...

Штурман
Апанас ДВОРНИК.

Паветраны
стралок
Дзмітрый ЯНАЎ.

Камандзір экіпажа
Уладзімір
САШЫХІН.

Стралок-радывст
Сяргей ЗУЕЎ.

ЗА СЕКУНДУ
ДА ВЫБУХУ

А выжыў тады Дзмітрый Янаў. Вось што ён успамінаў пра падзеі ў небе над Маладзечна і Ашмянамі: «Патронаў у мяне ў кулямёце ўжо няма. Перабіта нага ў каленным і галенастопным суставах, раздроблена кіць правай рукі, лёгкае раненне ў галаву. Падае Зуеў. Вызваляю з-пад яго ногі і бачу, што ён мёртвы. Самалёт пачаў пераварочвацца, і мае ногі трапілі ў вызвалены ад кулямёта люк. Патокам паветра мяне выкінула з самалёта. Трэба вырваць кальцо парашута. Спрабую зрабіць гэта левай рукой. Удалося. Парашут раскрыўся. Вакोल нас працягваюць лятаць «месеры»...»

Янаў пакінуў вогненную машыну за секунды да выбуху. Ён апусціўся на парашуце на поле каля Латыгаўкі. Ісці сам не мог, таму і схваўся ў траве, дзе яго і знайшоў Кандрат Ангелевіч з дзецямі. Яны занеслі і схавалі лётчыка ў хляве, сталі лячыць яго раны. Глядзела яго дачка Ангелевіча Марыя, дапамагалі мясцовыя камсамолкі. З суседняй вёскі прыходзіла Марыя Пуцэйка (Фёдарова), якая аднойчы прынесла лістоўку з правай Сталіна ад 3 ліпеня. Па прапанове Янава камсамолкі перапісалі лістоўку і раздавалі жыхарам. Калі Янаў ачунаў, стаў дапамагаць партызанам.

Помнік лётчыкам у вёсцы Камянец.

Па даносе быў арыштаваны і адпраўлены ў канцлагер у Масюкоўшчыне. Летам 1944 года палонных пагналі ў напрамку Маладзечна. Па дарозе Янаў папрасіў у канваіра папіць вады ў рачулцы і змог уцячы. Трапіў да нашых наступаючых войскаў і пасля праверкі ваяваў у штрафной роце, быў паранены. Аказалася, што бацькі ў 1941 годзе атрымалі на яго пахавальню. Пасля вайны працаваў настаўнікам. Неаднойчы спрабаваў знайсці сваіх ратавальнікаў. Пісаў лісты ў Беларусь, але яны вярталіся назад.

СУСТРЭЧА ЛЁТЧЫКАЎ

Праз шмат гадоў пасля вайны гэтая гісторыя атрымала працяг. Уладзімір Сашыхін вельмі хацеў знайсці жанчыну, якая пераапраўнала яго ў цывільнае, але ніяк не мог успомніць назву вёскі. Нават набыў сабе дробную карту і вывучаў ваколіцы Мінска, але безвынікова. У памяці чалавека ёсць нявывучаныя бясконцыя магчымасці, таму часам адбываецца дзіва.

— Аднойчы ён прысніў назву вёскі, якую так доўга не мог успомніць, — расказвае Марыя Фёдарова. — Ён паглядзеў карту, маршрут палёту, дарогу ад Маладзечна і знайшоў вёску Камянец. Даслаў ліст, які трапіў да дырэктара школы ў Шаршунах. Той нічога не ведаў пра самалёт, але патэлефанаваў майму мужу, які тут партызаніў. На той час я перапісвалася з Дзмітрыем Янавым. Яго адрас дапамог знайсці карэспандэнт «Звязды» Куцэра, якому пра гісторыю з самалётам расказала дачка Кандрата Ангелевіча. У лісце да Сашыхіна Ілья Фёдаравіч расказаў пра гібель Зуева і напісаў адрас Янава. Яны пачалі перапісвацца. Гэта ўжо быў 1966 год.

Да пошуку падключыліся следыты 65-й школы Мінска. Пачалася пераліпка з сем'ямі загінулых лётчыкаў. У маі 1973 года яны ўсе сустрэліся ў Мінску. Адбылася паездка на месца падзення самалёта, сустрэча былых лётчыкаў са сваімі ратавальнікамі. Потым былі выступленні па радыё, матэрыялы ў газетах.

ПОШУКІ ВЯДУЦЬ
ШКОЛЬНІКІ

Шмат інфармацыі пра экіпаж збітага каля Камянца бамбардзіроўшчыка захаваецца ў мінскай гімназіі №30 (раней 65-й школе). Знойдзены фотаздымкі ўсіх лётчыкаў, іх пераліск з тымі, хто выжыў, са сваякамі загінулых. Пад кіраўніцтвам загадчыцы школьнага музея Тамары Лоскутавай, школьнікі праводзяць карпатліваю пошукавую працу.

Не так даўно, напрыклад, было знойдзена месца падзення самалёта Героя Савецкага Саюза Барыса Акрэсціна, які загінуў у небе недалёка ад Мінска 6 ліпеня 1944 года. Школьнікі мараць, каб тут, у сучасных Соснах, з'явіўся хоць невялікі памятны знак. Пакуль ніхто не адгукваецца на просьбу юных пошукавікаў.

А ў вёсцы Камянец стаіць помнік лётчыкам, загінулым у баі 29 чэрвеня 1944 года. У 1970-я гады тут былі перапахаваны іх астанкі. Людзі прыходзяць да помніка з кветкамі — памяць пра падзвіг лётчыкаў, якія абаранялі Радзіві, застаўся. А пад Мінскам, дзе загінуў Герой Савецкага Саюза, нішто не нагадвае пра трагедыю, што адбылася тут больш як 70 гадоў таму...

Аляксандр ПАЎЛЮКОВІЧ, г. Мінск

■ Людзі і лёсы

АД СМАЛЕНСКА
ДА БЕРЛІНА

Ветэран, які прайшоў усю вайну, доўгі час служыў Айчыне і на ніве культуры

...Пад фанфары ваеннага аркестра і шчодрыя апладысменты ў Залу Перамогі Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ў свой 95-ты дзень нараджэння ўваходзіць адзін з колішніх дырэктараў установы, першы намеснік міністра культуры БССР, ветэран Вялікай Айчыннай вайны. Такое пачуццё радасці, перамешанае бадай толькі з хваляваннем, Аляксандр Ульяновіч адчувае не ўпершыню. Першым — быў май 1945-га, калі дрыготкай рукой гвардыі старшыня вывёў сваё прозвішча на пераможаным рэйхстагу...

Аляксандр УЛЬЯНОВІЧ.
Берлін, 1945 год.

— Гэта быў такі эмацыянальны пад'ём, — успамінае той дзень Аляксандр Іосіфавіч. — Яшчэ 2 мая, прыкладна на гадзін да 12, у Берліне ішлі вулічныя баі. Потым аб'явілі, што берлінскі гарнізон капітуляваў. І адразу ўсталывалася цішыня. А мы ўжо — на подступах да самога рэйхстага, праз Тыргартэн рухаліся. У рэйхстаг трапілі 3 мая. Вайна спынілася дзесьці за трыста метраў ад нас. Усе кінуліся ў рэйхстаг: хацелі паглядзець на логава ворага. Бачым — на сценах подпісы стаяць, на плечы становіцца, каб распісацца. З ваякім размахам, з гонарам...

Франтавымі дарогамі Аляксандр Ульяновіч прайшоў усю вайну. У Чырвоную Армію ён, жыхар Капальшчыны, быў прызваны ў 1940 годзе. Перад самай вайной скончыў 66-ю школу малодшых авіяцыйных спецыялістаў у Омску, атрымаўшы спецыяльнасць стралок-радывста дальняга бамбардзіроўшчыка «ДБ-3Ф». Быў накіраваны на службу ў другую вышэйшую школу штурманаў, што ў Іванаве. Тут яго і заспела Вялікая Айчынная вайна.

Свой баявы шлях Аляксандр Ульяновіч пачаў пад Смаленскам. «Спачатку не баяліся, бо не было нямецкіх знішчальнікаў, — прызнаецца ветэран. — Стрелялі зеніткі: то вышэй, то ніжэй. Ад іх мы імкнуліся хавацца ў аблоках. А вось калі з'явіліся знішчальнікі, тады стала страшна. Сярод бранябойных і асколачных снарадаў асабліва баяліся трасіруючых. Ты бачыш гэтыя кулі, якія праходзяць то ніжэй, то вышэй за цябе, і проста сціскаешся ў камбінезоне...»

Падчас сустрэчы ў музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Аднойчы прыйшлося сціскацца не толькі ад страху, а яшчэ і ад болю. Пасля ранення Аляксандр Ульяновіч некаторы час ляжаў у шпіталі. Потым яго перавялі ў наземныя войскі — на пасаду начальніка радыёстанцыі 62-га асобнага гвардзейскага батальёна сувязі 8-й гвардзейскай арміі. Вызваляў Харкаў, Варшаву, дайшоў да Берліна. За штурм Зеелаўскіх вышынёў быў узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі. Яшчэ на парадным кіцелі франтавіка — ордэн Айчыннай вайны II ступені, медалі «За баявыя заслугі», «За вызваленне Варшавы», «За ўзяцце Берліна», «За працоўную доблесць», ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга, «Знак Пашаны», іншыя дзяржаўныя ўзнагароды.

Пасля вайны Аляксандр Ульяновіч шчыраваў на камсамольскай і партыйнай нівах. Працаваў сакратаром Гродзенскага абкома КПБ, першым намеснікам міністра культуры БССР, звыш 10 гадоў узначальваў Беларускае дзяржаўнае музейнае гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

— Я быў чашвэртным дырэктарам музея (пасля яго заснавання ў верасні 1943 года. — Аўт.), — гаворыць Аляксандр Іосіфавіч. — Першыя тры з'яўляліся партызанамі. Таму экспазіцыя ў асноўным была пабудавана на матэрыялах з гісторыі партызанскага руху. Усе здзіўляліся: яшчэ ішла вайна, а партызанская брыгада ўжо збіралі матэрыялы для музея! Калі я сюды прыйшоў, то мы пачалі з таго, што перайменавалі Музей гісторыі партызанскага руху ў Музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Трэба было паказаць і ролю Чырвонай Арміі ў вызваленні Беларусі.

І, здаецца, гэта атрымалася — сучасная музейная экспазіцыя расказвае як пра выдатных военачальнікаў ваеннага часу, так і пра лёс звычайных салдат. Такім салдатам быў і сам Аляксандр Ульяновіч, які, на думку міністра культуры Беларусі, пасля стаў і яркім узорам таго, як работнік сферы культуры павінен служыць сваёй Айчыне.

Вераніка КАНЮТА. kanyuta@vziazda.by
Фотаздымкі прадастаўлены Белдзяржмузеём
гісторыі Вялікай Айчыннай вайны